

24 UUR PARAAT

Van der Wielenlezing 1999

**Uitgesproken door
LODEWIJK DE WAAL,
Voorzitter van de FNV**

**In het Posthuis te Heerenveen
Op maandag 22 maart 1999**

Beste mensen,

"Weigert uw man ook ieder voorjaarsoverleg?"

De rubriek Terzijde in Vrij Nederland telt vaak merkwaardige opmerkingen.

Zo ook vorige week.

Meestal hebben ze een korte glimlach van herkenning tot gevolg. Of een combinatie van schouderophalen of wenkbrauwenfronsen, omdat de strekking je volstrekt ontgaat.

Maar zo'n zinnetje als: "Weigert uw man ook ieder voorjaarsoverleg?" leidt in mijn geval weer tot een andere reactie.

Wat heb ik nu weer gedaan?

En tegelijkertijd ook: Wat is me nu weer ontgaan?

Want in diezelfde week merkte ik via het NOS Journaal dat ik betrokken zou zijn geweest bij de totstandkoming van een historisch 'Akkoord van Voorburg', vergelijkbaar met het 'Akkoord van Wassenaar' van 1982, terwijl ik me dar absoluut niets van kon herinneren. Maar misschien kwam dat wel omdat het ministerie van Sociale Zaken, waar het zich allemaal afgespeeld zou hebben, niet in Voorburg staat maar heel nuchter in Den Haag. Het werd me in ieder geval helder, dat je als voorzitter van de FNV 24 uur paraat moet zijn, 24 uur op je qui vive moet zijn, want anders word je voor van alles en nog wat verantwoordelijk gehouden.

De samenleving draait 24 uur. Zeven dagen in de week.

Het is een simpel gegeven. Ontkennen heeft geen zin.

Toch heeft de FNV vorig jaar van harte meegedaan aan een campagne tegen de 24-uurs economie. Een actie die zo'n driekwart miljoen handtekeningen opleverde. Ruim voldoende voor een correctief referendum over dit onderwerp.

Maar dit terzijde.

De gelijktijdige erkenning van het bestaan van een 24-uurs actieve samenleving en het verzet tegen de 24-uurs economie lijken strijdig met elkaar.

Want in een samenleving die ieder uur van de dag in beweging is, vinden natuurlijk ook economische activiteiten plaats. Moeten mensen uit hoofde van hun functie werkzaamheden verrichten. En je daar tegen verzetten lijkt dan nog minder zinvol dan het vechten tegen windmolens.

Toch beleef ik die ogenschijnlijke strijdigheid anders.

Het wezenlijke verschil zit in zeggenschap.

In de zeggenschap van mensen over hun eigen dag- en tijdsindeling.

Bij '24-uurs economie' proef ik iets van onderwerping aan verder ongrijpbare grootheden. Aan redeneringen van het niveau: het is nu eenmaal zo! Dat vraagt de markt! Dat eisen de concurrentieverhoudingen!

En dat roept bij mij een reactie op in de trant van: mogen we dat zelf nog even uitmaken? Het is uitstekend dat we in onze samenleving enkele wezenlijke vormen van dienstverlening fulltime weten te organiseren.

Maar dat hoeft zich niet over de volle omvang van de bedrijvigheid uit te strekken. En al helemaal niet met de volle intensiteit. Niet elke dag hoeft een gewone werkdag te zijn.

De jongste Van der Wielen, Henk van der Wielen, schijnt eens te hebben gezegd:

"ik ben niet gemeen genoeg voor de politiek".

Dat is niet mijn hoofdbezwaar om in de politiek te gaan. Al bedrijf je natuurlijk als FNV-voorzitter ook permanent politiek.

Ik kan me niet snel voegen in vormen van discipline die voortvloeien uit coalitieverhoudingen. Wellicht ben ik daar iets te tegendraads voor.

Maar tegelijkertijd heb ik zoiets van : afspraak is afspraak.

Dat heb ik overigens pas echt, als ik zelf serieus betrokken ben geweest bij het maken van de afspraken. Wellicht is dat wel de makke van veel politici.

Ze worden geconfronteerd met afspraken die in echelons, gremia en torentjes zijn gemaakt, waar ze zelf buiten staan. Terwijl van hen wel wordt verwacht dat ze er inhoud aangeven. Als ze dan merken dat hun achterban er niet echt enthousiast over is, zoeken ze naar mogelijkheden om zich eruit te draaien. En als het even kan naar een gelegenheid om de zwarte piet daarvoor bij een ander te leggen.

Zo kan je ook 24 uur paraat zijn.

Wat ik maar wil zeggen is, dat zeggenschap, dat betrokkenheid, enorm belangrijk is voor de motivatie van mensen. In de politiek. In de samenleving als geheel.

En dat je daar dus oog voor moet hebben.

Het is gemakkelijk om kritiek te hebben op de politiek.

De dames en heren politici maken het er soms ook een beetje naar.

Zo heb ik me begin dit jaar geërgerd aan de opstelling van sommige politici, in het bijzonder van D66, ten aanzien van de flexwet.

Twee jaar geleden heeft de Stichting van de Arbeid het kabinet gered van een conflict over flexibiliteit en zekerheid.

Dan duurt het twee jaar voordat een en ander in wetgeving is omgezet

En als de wet nog geen drie weken in uitvoering is, wordt er al paniekerig op wijziging aangedrongen.

En zo zal iedereen wel zijn voorbeelden van ergernissen aan de politiek kennen. Maar die moeten er niet toe leiden dat die ergernissen omgezet worden in scepsis, om maar te zwijgen van apathie.

U zult van mij dus niet snel horen dat we met de rug naar de politiek moeten gaan staan. De samenleving kan namelijk alleen door middel van de politiek een beetje greep houden (of krijgen...) op zichzelf.

Het is triest dat de samenleving dat zelf onvoldoende erkent.

Een opkomst van slechts 45% bij de verkiezingen voor Provinciale Staten getuigt er nu niet echt van dat gewone burgers beseffen dat er daar voor hen wezenlijke zaken aan de orde zijn. Maar het is natuurlijk teveel gevraagd om het op persoonlijke inzichten en het verantwoordelijkheidsbesef van de individuele burger te laten aankomen.

Je mag toch ook enige uitleg, overtuiging, werving van de politici verwachten.

Op welk niveau ze ook actief zijn.

Om de heel eenvoudige reden dat niet van individuele burgers mag worden verwacht, ook niet van de zeer betrokken burgers, dat ze zich op ieder moment van de dag bewust zijn van de politieke verwickelingen in hun omgeving.

Er ligt dus bij de verkiezingen voor het Europees Parlement een mooie kans op revanche voor de dames en heren politici.

Vijf jaar geleden was de opkomst al bedroevend.

Door de opkomst bij de Provinciale Staten verkiezingen zijn de verwachtingen benauwend.

Alle reden dus om bij de komende verkiezingen een uiterste poging te doen het tij te keren.

De val van de Europese Commissie biedt daartoe – elk nadeel heeft zijn voordeel, zei Johan Cruyff reeds – talrijke perspectieven.

Het vorig jaar heeft voor de FNV in het teken gestaan van de stress te lijf.

We vroegen aandacht voor de kwaliteit van de arbeid. In het bijzonder voor die aspecten van het werk die de werkdruk bevorderen. En stress veroorzaken.

We stelden daarbij vast, dat éénderde van de nieuwe instroom in de WAO stressgerelateerd is. Dat de kosten, verbonden aan ziekte verzuim en arbeidsongeschiktheid die daaruit voortvloeien, zo'n 6 miljard per jaar bedragen

Of te wel zo'n 500 miljoen per maand.

En dat is een voorzichtige schatting, want het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid komt zelf uit op het dubbele.

Als je de aspecten die stress veroorzaken goed analyseert dan komen ze er simpelweg op neer, dat veel werknemers niet het gevoel hebben dat ze greep hebben op hun werkzaamheden.

Werkdruk, een beetje hectiek rondom het werk, de meeste mensen kunnen er wel tegen. Maar waar ze problemen mee hebben is dat ze op enig moment niet meer weten waar hun werk toe dient.

Omdat ze voor de zoveelste keer worden geconfronteerd met weer en nieuwe beleidswijziging. Waarvan de onderbouwing ontoereikend is. Het niveau niet overstijgt van wat ik zojuist noemde: omdat de concurrentieverhoudingen dat eisen. Omdat de markt dat vraagt. Argumentatie die ze eerder hebben gehoord. Maar waaruit toen andere conclusies werden getrokken.

De term vervreemding wordt niet meer zo vaak gebruikt. Ik denk ook niet meer in het volkshogeschoolwerk van Allardsoog – Hunneschans. Maar het verschijnsel bestaat nog steeds.

Want zowel in de politiek als in het bedrijfsleven wordt onvoldoende gedaan om mensen te betrekken bij de ontwikkelingen die zich in de directe omgeving voltrekken.

De functies van de vakbeweging zijn velerlei.

Maar één ervan is bevorderen dat werknemers greep kunnen krijgen en zo mogelijk houden op hun werk. Op hun eigen inspanningen. Het streven naar de achturedag is daarvan een uitdrukking.

Eén gegeven van de moderne tijd is, dat willekeurig welk streven zich niet meer in dergelijke heldere symbolen laat uitdrukken. Symbolen die zowel helder als wervend waren.

Maar dat neemt niet weg dat de drieslag die in het streven naar de achturedag tot uitdrukking komt, als zodanig niets aan waarde heeft ingeboet.

Het is nog immer van wezenlijk belang, dat mensen tussen werk en rust door voldoende ruimte houden voor sport, recreatie, culturele vorming of de 'praatavonden', waaruit de oude Van der Wielen zijn opvattingen over het buurtopbouwwerk ontleende.

Dat ze in de kring van gezin, vrienden of vereniging de kans krijgen niet alleen te ontspannen van de inspanningen, die het werk van hen vraagt. Maar ook na te denken over de plaats die het werk in hun bestaan inneemt. Om zo ook beter zicht te krijgen op de veranderingen die zich in het werk voordoen. Of in de samenleving er omheen. Waardoor ze zich wellicht meer betrokken voelen bij de ontwikkelingen die zich in hun omgeving voordoen. En zich zo mogelijk uitgedaagd voelen daar invloed op uit te oefenen.

In het denkbeeld van de 24-uurs economie ervaar ik een duidelijke ontkenning van de genoemde drieslag. En met name het aspect dat je het best ontspant in gezins- of verenigingsverband. Het werk mag optimale flexibiliteit eisen. Mag je inzet claimen op iedere dag van de week. Weliswaar voor het in de CAO vastgelegde aantal uren.

Maar omdat op je partner, je bureau, je vrienden een vergelijkbare claim zou mogen worden uitgeoefend, wordt de kans dat je met elkaar nog de tijd vindt om in een ontspannen sfeer wat bij te praten of iets samen te doen beduidend kleiner.

Het denkbeeld van de 24-uurs economie bevordert zo het langs-elkaar-heen-leven. Dat is niet de meest ideale vorm van samenleven.

Ik wil niet uitsluiten dat er mensen zijn, die er voor enige tijd niet zo'n bezwaar tegen hebben om in een dergelijke sfeer te werken. Maar of dat voor altijd geldt, waag ik te betwijfelen.

Vorige week werden er nieuwe CBS-gegevens bekend over de groei van het aantal tweeverdieners. Ruim zeven van de tien paren zijn nu tweeverdiener. De paren onder de 35 jaar zijn, als ze geen kinderen hebben, bijna allemaal tweeverdiener. En driekwart van hen is tweeverdiener als er wel kinderen zijn.

Daaruit kan worden afgeleid dat het aantal tweeverdieners nog wel even zal groeien.

Dat betekent dat het zoeken naar een goede manier van combineren van arbeid en zorg steeds dringender wordt.

Binnen het gezin.

Waar partners met elkaar de taken moeten verdelen.

En met elkaar moeten overleggen in hoeverre ze een beroep willen doen op voorzieningen die de samenleving biedt.

Maar ook binnen de samenleving als geheel moet worden nagedacht over de combinatie van arbeid en zorg.

In hoeverre kunnen we met elkaar tegemoet komen aan het ontwikkelen en in stand houden van voorzieningen waaraan een deel van de zorg kan worden toevertrouwd?

Zoals onderwijs, kinderopvang, buitenschoolse opvang?

Maar ook patiëntenzorg, thuiszorg, ouderenzorg?

En hoe kan er een optimale combinatie worden bewerkstelligd tussen professionele zorg, vrijwilligerswerk en de aandacht en betrokkenheid van ouders voor hun kinderen en – op een later tijdstip – van kinderen voor hun ouders.

Het spreekt voor zich dat het nadenken hierover in een samenleving, waarin de Familie Doorsnee overheerst, tot heel andere uitkomsten leidt dan in een samenleving waarin tweeverdieners de overhand hebben.

De ontwikkeling naar een samenleving van tweeverdieners is een door iedereen gewilde ontwikkeling. Het ligt dan ook voor de hand dat dit ook tot uitdrukking komt in collectieve arrangementen. Zoals eerder het kostwinnersmodel zijn vertaling kreeg in het belastingstelsel en het stelsel van sociale zekerheid. Dat er dus gezocht wordt naar een nieuwe evenwichtige verdeling van kosten, verantwoordelijkheden en werkzaamheden.

U begrijpt dat deze redenering mij regelrecht voert naar de opvatting dat als het gaat om arbeid en zorg, om vormen van loopbaanonderbreking, om zorgverlof, tot medefinanciering van de overheid.

Of – onder de verantwoordelijkheid van de overheid – georganiseerde collectieve medefinanciering. In het najaarsoverleg van vorig jaar is van onze kant uit de redenering op tafel gelegd dat het fiscaal begeleiden van verlofsparen in het verlengde moet worden gezien van het succesvolle werkgelegenheidsbeleid van de afgelopen jaren.

Van de combinatie van loonmatiging, arbeidsduurverkorting en lastenverlichting.

Hoewel er een akkoord van Voorburg geen sprake is, ziet het er naar uit dat het kabinet deze redenering aanvaardt.

Vrijdag is een adviesaanvraag van deze strekking aan de Stichting van de Arbeid door het kabinet aanvaard.

Vormen van langdurig verlof, die bijvoorbeeld kunnen worden benut voor een heroriëntatie op de loopbaan, komen daarmee binnen het vizier.

Met betrekking tot het zorgverlof is het kabinet een stuk terughoudender.

Vorige week werd bekend dat het de kosten daarvan volledig bij werknemers en werkgevers wil leggen.

Ik vind dat een ontkenning van de maatschappelijke ontwikkeling die ik eerder heb gedeut.

En waarvan ik vind dat we daarvan gezamenlijk de consequenties onder ogen moeten zien.

Omdat het een ontwikkeling is, die we met zijn allen willen.
Het kabinet werkt niet zo mee aan het greep krijgen op het eigen bestaan.

Op het bewerkstellingen van een hanteerbare combinatie van arbeid en zorg, van professionele dienstverlening en zelfzorg.

En draagt zo bij aan de jachtigheid in de samenleving.

Het is prachtig dat het kabinet wel de mogelijkheid opent voor zo'n 10 dagen zorgverlof. De FNV vindt dat dat betaald verlof moet zijn. Waarvan 70% van de kosten collectief zou moeten worden gedragen uit het Algemeen Werkeloosheids Fonds (AWF) En de resterende 30% ten laste komt van CAO-partijen.

Zo zou het moeten.

Maar door de kosten nu volledig bij werkgevers en werknemers neer te leggen, bemoeilijkt het kabinet de verwezenlijking daarvan.

In wezen mogen de werknemers het alleen uitvechten, omdat werkgevers aan de cao-tafel niet snel bereid zullen zijn toe te geven op dit punt. Als ze niet steigeren van de kosten die eruit voort kunnen vloeien, dan zullen ze wel de noodzaak als zodanig bagatelliseren. Zoals ze zoveel thema's met betrekking tot de kwaliteit van de arbeid bagatelliseren.

Politiek is het vertalen van maatschappelijke ontwikkelingen in beleid.

Beleid dat als het even kan voor enige tijd houvast biedt. Beleid ook waarin een zekere heldere hoofdlijn valt te onderkennen.

Het onderkennen van maatschappelijke ontwikkelingen, continuïteit en transparantie zijn dus belangrijke eisen die aan het bedrijven van politiek moeten worden gesteld.

De vorige week is de Europese Commissie afgetreden.

Aanleiding was een rapport over fraude, corruptie en ander gesjoemel onder het oog van de Commissie. Doorslaggevend in het rapport was het verwijt dat binnen de Commissie niemand zich daarvoor verantwoordelijk voelde. Je zou ook kunnen zeggen: de Commissie had geen greep op de uitvoering van de eigen werkzaamheden.

In de Nederlandse samenleving komen we vergelijkbare verschijnselen tegen. Formeel kennen we de ministeriële verantwoordelijkheid voor de werkzaamheden van ambtenaren. We gaan daar inmiddels een beetje soepel mee om.

Opmerkingen als 'dat was eens maar nooit weer' of 'dit verdient niet de schoonheidsprijs' worden met enige regelmaat uitgesproken. De 'sorrydemocratie' heeft duidelijk wortel geschoten.

Het is een beetje goedkoop om daar heel kritisch over te doen. Bepaalde bestuurlijke processen laten zich nu eenmaal moeilijk sturen. Maar dat neemt niet weg dat het een zorgelijke ontwikkeling is. Het is natuurlijk nog zorgelijker als we naar de samenleving als geheel kijken.

Wie voelt zich nu waarvoor verantwoordelijk?

Ziekteverzuim.

Arbeidsongeschiktheid.

Agressiviteit in het openbaar vervoer.

Of gewoon op straat.

Supportersrellen

Er zijn ten opzichte van deze uiteenlopende verschijnselen niet heel precies verantwoordelijkheden aan te wijzen.

Maar toch vindt iedereen dat er wat aan moet gebeuren.

Misschien zou kunnen worden onderkend dat iedereen er een beetje verantwoordelijk voor is.

Dat iedereen een bijdrage aan de aanpak zou kunnen leveren. Hoe beperkt ieders individuele bijdrage ook kan zijn.

De samenleving beweegt 24 uur per dag.

Zeven dagen per week.

We moeten daarom gezamenlijk 24 uur paraat zijn. Om zo tijdig te kunnen reageren op tal van maatschappelijke ontwikkelingen. Van de kortere en de langere termijn.

Aan die paraatheid als burger wordt afbreuk gedaan door denkbeelden als de 24-uurs economie. Daardoor wordt er te eenzijdig een appèl gedaan op de burger als werknemer. Maar we leven niet om te werken, we werken om te leven. Dat lijkt me een betere notie voor politici om vanuit te vertrekken.

O ja, wat het Voorjaarsoverleg betreft:

Ik weet niet wat u doet, maar ik weiger het Voorjaarsoverleg niet.

Ik verwacht dat we over enige tijd weer aan tafel zullen gaan om de voortgang van onze werkzaamheden en de uitvoering van onze afspraken te bespreken.

Zoals de sluitende aanpak van de werkloosheid, de uitvoeringsorganisatie van de sociale zekerheid, de ontwikkelingen in het CAO-circuit.

Maar ook arbeid en zorg en verlofsparen.

Ik heb u vandaag iets geduid van de beweegredenen die de FNV daarbij leiden.

Ik dank u voor uw aandacht.